

BIBLIA

Quid in hac æditione præstitum sit, vide in ea quam
operi præposuimus, ad lectorem pistola.

En forme de

l'urgenario de 1640

et comission del stv

ib

Francisco Maldonado

o tiene mas que regular

en forme d'urgenario

de 1640.

L V T E T T I A E.

Ex officina Roberti Stephani, typographi Regii.

M. D. L X V.

C V M P R I V I L E G I O R E G I S.

de la form^a de Jesus dasal

l'urgenario L'eterno manz novim El seba la ley Blbliorum a libro
y uno autor Damasco primus edic el deprauan grecis.

este libro esta expurgado conforme
al expurgado publicado y del
oficio en fecho lo qual yo soy
de Ribera del dia 30 de junio
por comision de los señores
doros lo firme de mi nombre en
Salamanca de Janio. die 8. anno

Capt^o Francisco de Ribera

Este conforme al expurgatorio publicado con la
d.s. En fecho lo qual yo soy de mi nombre
en el cargo del dho oficio. Yo soy Francisco de
Ribera del dia 30 de Junio de 1640.
Alonso del Camino

No añade al dho 1640.

CONSELLII nostri rationem postrema hac Bibliorum editione paucis accipe Christiane lector. Veteris interpretis tralationem primo loco impressimus, integrum quidem, in qua nihil omnino immutatum reperias. Si quando autem collatis iam olim vetustissimis, & iis manu scriptis codicibus, varia occurrit lectio, quæ Hebreo codici responderet: eam margini, ut in præcedenti Bibliorum excusione factum erat à nobis, adnotauimus, præposita hac notula, s' aut asterisco, aut obelo: ut nemo iure queri possit nos veterem & usitatem lectionem quoquomodo invertisse. Secundo loco, ex pluribus de Hebreo tralationibus, quæ nostro tempore emerserant, eam potissimum elegimus, quam veteri cætate apponemus, quæ viris doctis videretur cæteris Latinior. Nam Sanctis Pagnini versionem sicut omnium doctissimam consenserunt qui iudicio sunt in hoc genere excellentiori, sic paulo obscuriorum esse queruntur, quod verbum verbo reddere studuerit. Hanc igitur nouam tralationem tametsi existimaremus fidem, & veritatem Hebraicam proxime exprimere, cum vellemus tamen cum aliorum versionibus, maxime autem Sanctis Pagnini, conferre: ecce cōmodū amici de prælectiōnibus Francisci Vatabli doctissimi Hebraicarum literarum professoris Regii nos admonent. neminem maiori vel cruditione, vel fide, magisque perspicua expositio sacros Veteris testamenti libros omnes quos Hebrei receperunt, interpretatū esse. multos esse eius diligētissimos auditores, qui percepta ab eo, magna fide excepissent. Horum igitur consilium secuti, diligentissimū quenque ex illius auditoribus rogauimus ut suos nobis libros cōmodarent: quod illi alacres libentique animo (ut sunt publicæ utilitatis amātissimi) fecerūt. Nos vero quanta animi attentione fieri potuit, excepta ab illis, cum hac noua versione cōtulimus: ex hisque peculiares quasdā Hebraici sermonis formas, quas semel & iterū inchoatas, ad margines Bibliorum, nobis superioribus annis excusorum annotaueramus, omnes præmodum explicauimus. Præterea quæ vel subobscura erant in hac tralatione, vel ab eius authore parum diligenter perpensa, vel in eam ab Hebraica veritate interdum aliena, ita indicauimus numeris aut aliis notis, similiq; exponimus, ut quæ difficillima esse & obscurissima adhuc visa sunt, nunc plana fore ac facilia confidamus. quod deprehendent ii potissimum qui in literis sacris paulo erunt exercitatores. Quod si Vatablus ipse has annotationes edidisset, Deus bone, quantum doctrinæ, quantum facilitatis accessu-

Liber Genesis, Hebraice Beresith.

Librum hunc LXX interpres Genelin inscripserunt, qd in eo ostendatur mundu[m] a Deo conditum fuisse, nec illum esse creationis experim, ut nōnulli philosophi existimaverunt, qd generis humani, reliquorumq[ue] animatiū orru, breuerit, omniū quae terra caput, hoc libro cōprehendatur. Hebrew vero, B E R E S I T H, à prima loci libri dictione, appellauerunt. Beresith enim, significat in principio.

V.

C A P. I.

Terra, ad. 14
c. 17. l. psal. n.
a. 22. a. eccl.
et. a. Abyssi.
q[uod] uel.
Heb. n. a.
q[uod] Deus
firmamentū
sive cūlūm.
psal. 116. a.
terre. 10. b.
psal. 145. a.

Terra & ma-
re. psal. 11. b.
& 11. b. 116. b.
Job 11. a. d.
herbe & ar-
bores.

IN PRINCIPIO creauit Deus cūlūm & terram. Terra autem erat inanis & vacua, & tenebris erant super faciem abyssi: & spiritus Domini seruabat super aquas. ¶ Dixitque Deus, illuc lux. Et facta est lux. Et videt Deus lucem quod est bona: & diuidit lucem a tenebris. appellauitque lucem diem, & tenebras noctem: tenebrisque est vesper & mane dies unus. ¶ Dixit quoque Deus, Fiat firmamentū in medio aquarū: & diuidat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentū, diuisitq[ue] aquas que erat sub firmamento, ab hisq[ue] erant super firmamentū, & factū est ita. Voca uerque Deus firmamentū, cūlūm: & factū est vesper & mane dies secundus. ¶ Dixit vero Deus, Congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt, in locū unū: & apparet arida. & factū est ita. Et vocauit Deus aridū, terram: congregatio[n]ē aquarū appellauit maria. ¶ Et videt Deus q[uod] est bonū, & ait, Germinet terra herba viren-tem & facientem semen, & lignum pomiciferū faciens fructū iuxta genus suum, cuius semē sit in semetipso super terrā. & factū est ita. Et pro-

squisit, Ita vocari coepit. Chaldeus paraphrastes vertit, l. luxia omnes vias sapientie: hoc est sapientia mea. Verti etiā posset. Princípio quoniam creauit Deus cūlūm & terrā: dixit, Fiat lux. ut ista terra autem dicitur per parenthesin. ¶ vel, informata, & inanis. Vox Hebraica ferè vnu & id significat. Chaldeus paraphrastes vertit, Squallida seu defolata, arque vacua. LXX autē verteunt inuincibilis & incōposita. Id est, nullus abhuc vestitus planetis, nullis herbis vel arboribus ornata. ¶ i. tenebris tegebant immensam aquarū vim & profunditatem. ¶ sp̄itūs Dei volitabat, vel, motabat. Quidam Hebreorū intelligent de vento ut Hebreus, sp̄itūs Dei, pro, ventus a Deo ex̄ citatus. Ita psal. 147. b. Flabit sp̄itūs eius, & fluunt aquæ. Vel dicunt sp̄itūs Dei, id est, venus in agnus. Cum enim Hebrei magnitudinē alienius rei significare volunt, adiiciunt hoc nomen Deus. ut psal. 67. c. Mōs Del, mōs pinguit. Doctioribus magis placet ut de sp̄itū diuino intelligatur: ut hic sit sensus, sp̄itūs diuinus MER A H E P U E T H, volitabat, id est agitabat se super aquas, hoc est sousebat se habituallam illam aquam & terram. vox enim Hebraea significat volitare, incubare. Quidam vestunt, mouent se. Chaldeus paraphrastes, labant ut venti referatur. Ferae suorum ventum, & moueri, idem est. ¶ Dicere pro iubere & precipere vntus Hebrei. Alii ac iipiū dicere pro velle, vel decernere & ita verrunt. Decernit, aut volvit Deus lucem fieri, & facta est. ¶ sit, aut, existat. ¶ Deus primum caput condidit orbem. Incipiens a nocte, ita ut duodecim horis cūlūm in tenebris tuerit sine sole. Primo autem die condidit solem, quem vocat lucem, quod eam praefecit: & lunam. Nam primo die distinxit noctem a die. Quod vero repetitur a Mōse quanto die condidit sol & luna, id est, auctoritate, dicitur, quoniam enim eo die quanto stellæ fuerū conditæ, meminit virgine & maiorū astrorū, absolueisque ornatus celestis. Fiat igitur lux. l. fiant lu-minaria duo. Doctioribus non probatur, per lucē hoc loco intelligi lucē subobscurā, & suis numeris nōnum absolu-tamque postea creato sole, illustrior & splendidior redditā est. ¶ vox Hebrei T O B, significat bonū, suave, dulce, amēn, & vnde. ¶ vel, primū. Aut, diei vnu. i. primū. Est enim genitius eafus, ut ex Chaldeo paraphrasta liquet, q. d. Aque ita tr. actus est dies primū. Meminit prius vesper, q. mane, q. Hebrei diem suum naturale a vespera incipiant et ostendat ex nocte & die artificiali cōfici diem naturalē, q. d. ex his duobus sunt vnu dies dicitur. Alii dicunt, sicut vesper & sicut tēpus matutinū, q. d. Sol venit ab oriente ad occasum, & rursus redit ab occasu ad orientem. Ita factū est cōpus vespertinū, & tempus matutinū. Sic in sequentib[us] videntur. Vnum pro primo usurpant Hebrei; ut in Evangelio, una sabbathoru. i. prima. Quidam Hebrei dicunt, per vesperam, noctem: & per mane diem intelligi. Pro vox Hebrei R A K I A, significat extenſionem, & expansionem, ut psal. 100. a. Extendens cūlūm sicut pellem. Quidam diffusione significare dicunt, atq[ue] ita vertunt, sic diffusum quod est corp[us] inter aquas supernas & internas. Nō de aere intelligit. Sunt autē duplices aquæ: aliæ marinæ & fluuiatiles: aliae sunt in media regione aeris quæ sunt nubes, quas dicit diuidi ab istis inferiorib[us] per aeren. Cōuerit enim Deus aquas illas, quæ cōcundabat terrā, in corpora illud extensum quod est inter cūlūm & terram, i. vertit in aeren. ¶ Hic cūlūm accipitur pro eo corpore quod est inter terrā & cūlūm, tempore pro aere & æthere. ut in psalmo 2. Vulnera cūlūm. Id est aeris. ¶ in diei secundi. Aut factū est cōpus secundū & matutinū diei secundi. Ita transactus est dies secundus. ¶ Verti debet hic locus per preteritū plus q[uod] perfectū, iam vero dixerat Deus. Hoc enim pertinet ad opus secundi dīi. Frequens autē est apud Hebreos, p[ro]teritū perfectū ponit pro plus q[uod] perfecto. Quidam Hebreorū dicunt omnia momento facta fuisse: sed quoniam simul facta sunt, simul dicitur portuerūt a deo Mōsem narrare ea facta fuisse viciūs quod dum fecit, fecerunt est ordinē naturæ, nō temporis. ¶ ex exter arida. vi, prædest se videnti arida. ¶ & factum fuerat ita: vocaueratq[ue] Deus aridam, terrācongregationē aquarū appellauerat maria. ¶ vox Hebrei T A D S E propriū significat herbi-natūrā positiū est. Sunt autē duo verba Hebraica herbi-significatio: verū alterū D B S H, herbi tenellū significat: alterū H E S S B, herbi, quæ produxit germē & adoleuit. Germinet inquit terra germē, appolluit herbi faciēt semē. Vcl, germinet quod facile euadat in herbi: &c. Aut subaudiēda cōiectio, Germinet terra germē, s[ed] herbi, &c. Prior inter-pretatio doctioribus magis placet. ¶ Lignū pro arbore; & singulare pro plurali posita. Præterea, lignū fructū, pro arbore producenti fauissus Hebraice leguntur. Verū ergo, Arbores fructiferae producentes fructus.

N.

C A P. I.

¶ Dilucidi s[ed] vestitur, initio quoniam creauit Deus cūlūm & terrā, tam terrā sicut. Per cūlūm intelligitur omnia corpora cœlestia: & terrā vero terra terrena. Propo-nit initio terra totam, & au-thor est agno-statur. Notandum, est autem hic terram appellari per occu-pationē, nō-dum enim ita vocabatur: sed postea nudata

Diffusiores in priores psalmos annotationes.

Liberum istum LXX interpres Psalterium denominaverunt nomine instrumenti musici, ad quod, ut & ad alia, hi psalmi, id est cantiones, decantabantur. Hebrei vero Thebili, hoc est laudes, appellant.

PSAL. I.

B'estus vir ille' qui nec ambalauit in consilio impiorum, 'nec int'via peccatorum' sedet, 'nec in consilia irrisorum' sedet;
*Sed in lege Domini voluntas eius, 'inque lege eius imeditatur die ac nocte.'
Eritis hic veluti 'arbor plantata secus riuos aquarum, quæ fructum suum reddit tempore, cuius folium non defluit: 'et quod cuncte ediderit, prospere cadet.'
Non sic impi, sed tanquam 'quisquilia, quas' dispellebant venusti.
Idecirco non 'surgent impi' in iudicio, neque peccatores in causa iustorum.
Quoniam 'nous' Dominus viam iustorum: via autem imploratum peribit.
1.1.
Q'Vox cum tumultu Gentes cōcurrent, & Populi' inane mēdiantur'
'Concurserunt reges terræ, & principes' enī consultat adversus Dominum & adversus Christum eius.
Rumpamus vineala eorum, & loca eorum à nobis ablixiamus.
Qui' sedet in calis tiderit, Dominus' subsannabit eos.
Tum loqueretur ad eos' in iusta sua, & in furore suo terribilis eos,
'Ego vero' 'constitui regem' meum super sion montem meum sanctum.
'Recessabo decretum,' Dominus dixit ad me, 'Fili' meus es tu, ego 'hodie' genui te.
Postula ī me, 'dabbique' Gētes, ut sint hereditati tua, & terminos terræ, ut sine possesso tua.
'Scripsi ferro confinges' eos, veluti rasa sigillina' comitatus' eos.
Nunc ergo' capite, & reges, eruditimū iudices terre.
'Seruite Domino' in timore, & exultate cum tremore.

storium cum iudicabit mundum. Mat. 25. Ita maledicti &c. ¶ 1.4 vñ agnoscer. i. probabit. Cui contrarium est peribit, pro improbabilitate & damnabilitate. Verbi potest per præsens, &c. Etenim agnoscat Dominus' vinclū modum iustorum, & probat: ut vivendi genus improborū perit, sine perire soler. hoc est probari Deo non potest, nec illi esse gratum,
1.1. ¶ 1.5. Cui turmatim cōgregātur Gentes, velut in tumultu fieri solet. Præterita sunt apud Hebreos, que per futurū verēda sunt, ut sequēta verbū, que futura sunt Hebreis. Cōtinet enim hie psalmus præfati cōlūrationis Iudeorū & Gentium aduersus Christum: ut ex Aliorum cap. quarto videmus. Verbi etiam possunt per præsens. Gentes, vocat Gentiles: Populos autem, Iudeos. ¶ 1.6. loquenrur frustra Vanos fremones laetauerunt cum se memorī Christi abolitorū morte dixerunt: qui tertio die postea resurrexit. ¶ 1.7. Astabunt. vñ. Astant, capteandi scilicet cōstili causa. ¶ 1.8. Vox Hebrei Rozenim, significat principes & reges. significat etiam eos quorum consilio & prudentia rex administrat regnum. ¶ 1.9. ligamina. Verba sunt hostiū Dei & Christi, regum, principum, & sacerdotum. Vineala vocat leges quibus quasi vinciri solent subditi, & cōtinent in officio. Ligamina vero, in perfidiam sumpta metaphora ab Is. qui vincit coguntur facere opus. Legibus eorum, inquit, ne parvamus, demissisque operam ne impetrant nobis. ¶ 1.10. dominicium habet in ipsi cōsilii, deridebit. Verba Danidis. q.d. quomodo pugnabunt cum eo qui est in celis. ¶ 1.11. Repetitio, que magnam sim habet in Sacris litteris. ¶ 1.12. cum felices tempus id exigit. ¶ 1.13. status. hoc est, increpabit eos vehementissime. ¶ 1.14. gravi ira perdet eos. ¶ 1.15. Ego enim &c. Verba Dei Patri sedentia pro tribunali, & condemnantis impios qui delerunt operam ut regnum ciui cuetterent. ¶ 1.16. vñ. cōstitueram regem d.c.i. præficeram regem mei Messiam populo meo Israelitico, ut illi nomine meo imperaret: verdm illius regnum perpetuo oppugnatis negates cum cōscie Messiam. Quis nūc dicat, me immerto sumpturū de vobis poenas? Aut, sumatis ligatus de vobis poenas, quales mihi luere debetis. Hęc subaudienda sunt, qd oratio sit Dei Irati, qui more hominum orationem concidit cum iuris loquitur. Sion: est populus Ierosolymitanus, tota præterea terra Chanaan, quæ montosa est. Sanctum montem vocat, quod illuc et ansata sis area Domini à Dani de. Vide 1. Paral. 16. ¶ 1.17. Narrabo legem. i. id quod Dominus tanquam legem vult promulgati: narrabo quod præcepit Dominus ut narrarem, nempe haec sequentia, Filius meus &c. Verbi etiam potest, Narrabo in statu. Filii sunt verba. q.d. Quod sequitur, promulgabo tam cōtrebo, tamq; sollicito, ut abeat mihi in statuum sine cōsuetudinem. Aut, Narrabo ut præceptum, sine ut legem. Tam vulgatum faciam id quod sequitur, quam lex esse soler. ¶ 1.18. Diem resurrectionis, hunc diem interpretatur Paulus Act. 11. hebr. 1. & 1. q.d. Ego suscitavi te, & ita genui in vitam æternam. Cum Christus ostenditur Dei Filius, rex esse probatur. ¶ 1.19. dabo enim &c. Loquimur Filius in persona Patri. Inuitat autem Filium suum Deum, ut aliquid ab ipso petat, more regum & principum. Etiamq; postulauerit imperium super omnes populos, non sum deisegaturus: tamq; cui erum, quam fundus hereditatarum, est germani hereditis. ¶ 1.20. Heb. Vieg. lettres friges &c. i. si quis rebellare voluerit, aut parsē recuserint, dissipabis eorum cōsilia & artes gladio præduro. Virgō, glaciū intelligit, vim ac potestatem, virēisque itoperables regni Christi. ¶ 1.21. sparge. In plura népe frusta cōstactos. ¶ 1.22. vñ. prudenter agite. aut, præstare vos sapiētes. Exhortatio Davidis ad principes, ne conspirent in Christum. Tingle autem se eorum tempore vixere qui Christum erant, negaturi regē. ¶ 1.23. Colite Dominum. i. ita colite ut metuatis illum offendere: exultate prætegas qd vobis talē regem præficerit, verum Letitia vestra ne sit effrenis, sed cōsuncta ingenuis metu.

¶ 1. Hebraice ad verbū legitur, Beatisdines sunt viri illius. ¶ 1. Præterita & futura triū prioriū versū possum per præsens, ambulat, tūne sedatur, aut lectari soleat cōsilia improborū. ¶ 1. improborū. Vox Hebrei Resām, significat eos qui indeſiderant & sine villa quiete impie a- gunt: aut qui mali animal perurbatione mo- uerū ad male agendum. ¶ 1. via pro insituto & ratiōne vñēdi. ¶ 1. Vox Hebrei Mattām, signi- ficat homines perfidie frontis, & quos iam pec- care non pudet. ¶ 1. vñ. flat, sine cōsūltis. i. qui si uendi rationem hominum peccans deſerū non amplectitur. ¶ 1. i. qui nullum commercium ha- bet cum iis qui diuinis legi cōsidere soler, & nec est cōtributus eorum. vñ. potest, elatorum sue oblocutorum. ¶ 1. vñ. Quin potius in doctrina Dominū prop̄sū est eius desiderium. i. eā vñ ce amas. Lex pro omnibus que præcepit Domi- nus. ¶ 1. Hebrei gaudent repetitis, pro, dñeque ea meditari assidue. Futurum pro præsentis. ¶ 1. vñ. aut oleū intelligit, virēisque enim de- cēptis fructu folia non decidunt. Iustus ut palma florebit. psal. 51. Vide Iere. 17. b. ¶ 1. vñ. sic quid facit, successus prospers habet. I. fructus en- dit qui nō pereunt, utilitatē enim proximi magis spehat, quam suā. ¶ 1. vñ. gluma, quam &c. Impiū proutus fructifer, & omnis fructus expertus, ut gluma, palea, sine regimētrā tritici quibz' cō- parantur Mat. 1. cōs. 12. & psal. 1. ¶ 1. stabūt. vñ. cōsistunt sub. cum iustis. i. non habebunt locū in- ter iustos, sed Dni separabit eos à cōsortio ius-